

Ekonomické jednohubky

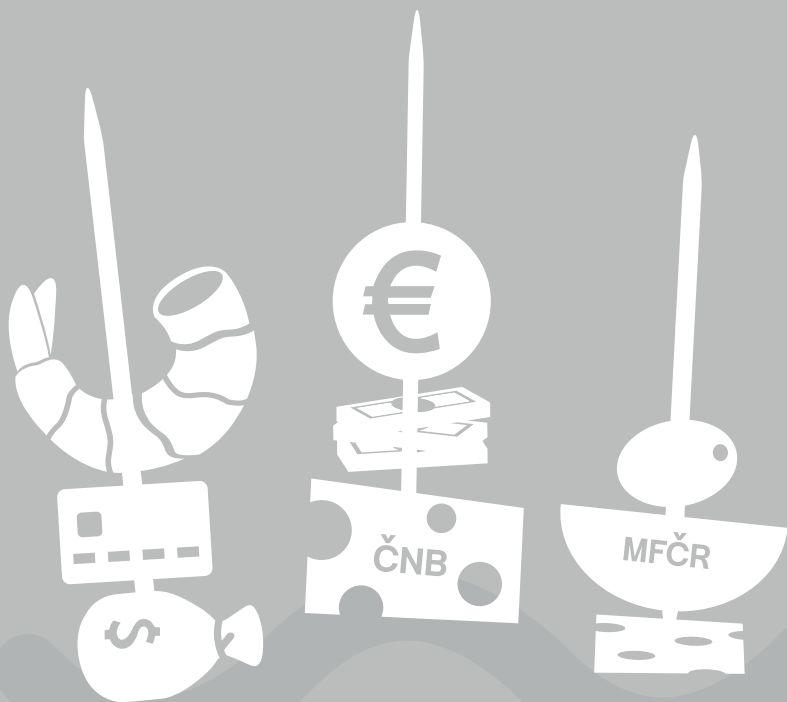
ODPOVĚDI NA 50 DŮLEŽITÝCH OTÁZEK
EKONOMIE A FINANČÍ

Michal Skořepa

Ekonomické jednohubky

ODPOVĚDI NA 50 DŮLEŽITÝCH OTÁZEK
EKONOMIE A FINANČÍ

Michal Skořepa

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

Michal Skořepa

Ekonomické jednohubky

Odpovědi na 50 důležitých otázek
ekonomie a financí

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 234 264 401
www.grada.cz
jako svou 8811. publikaci

Odpovědné redaktorky Ing. Kateřina Patková, Alexandra Skálová

Realizace obálky Vojtěch Wagner
Sazba Antonín Plicka
Počet stran 320
První vydání, Praha 2023
Tisk Iva Vodáková – Durabo

© Grada Publishing, a.s., 2023

ISBN 978-80-271-6849-1 (ePub)
ISBN 978-80-271-6848-4 (pdf)
ISBN 978-80-271-3901-9 (print)

OBSAH

Úvod	9
O zoufalých kominících aneb K čemu jsou ekonomice dobré peníze?	11
O záhadných věštbách aneb Na co máme centrální banku?	17
O neférových přesilách aneb Jaká síla poptávky je tak akorát?	21
O vyždímaných zaměstnancích aneb Jakým zázrakem umí ekonomika sama sebe vrátit do rovnováhy?	31
O zbytečných botách aneb Proč má ekonomice v návratu k rovnováze pomáhat centrální banka?	35
O oblíbených tenistkách aneb Proč ekonomice škodí výrazná inflace?	41
O plynových vyděračích aneb Co vystrkuje ekonomiku z rovnováhy a cenové stability?	45
O prolhaných šlechticích aneb Je pro centrální banku ze všeho nejdůležitější inflace?	51
O bobřích kožešinách aneb Co všechno chápe centrální banka jako peníze?	61
O šikovných trosečnicích aneb Co kdyby jedinou bankou v zemi byla ta centrální?	65
O podnikavých přistěhovalcích aneb Jak vznikají centrální banky?	75
O všemocných krupičkách aneb Jak dnes vznikají banky obyčejné, necentrální?	79
O nekrytých stycích aneb K čemu jsou bankám finance od centrální banky?	87
O neposkvrněných počtech aneb Půjčují banky jen peníze, které do nich někdo předtím přinesl? ...	91

O trilionových uličnicích	
aneb Kdo všechno může pomoci bance s nedostatkem likvidity?	97
O přeplněných ledničkách	
aneb Jak a proč ČNB hlídá likviditu v bankovním sektoru?	107
O vylekaných manažerech	
aneb Jak banky určují úrokové sazby u úvěrů a vkladů?	121
O úspěšných adopcích	
aneb Jak (ne)vznikají peníze?	129
O atomových strašidlech	
aneb Jak funguje tajuplný mezibankovní systém SWIFT?	135
O smrticích průvrácích	
aneb Jsou naše peníze kryty něčím cenným?	139
O popletených revolucionářích	
aneb Proč centrální banky tolik řeší prognózu?	143
O neproniknutelných pevnostech	
aneb V čem byla ČNB mezi centrálními bankami průkopníkem?	149
O přečpaných matracích	
aneb Proč má ČNB jako cíl inflaci, a nikoliv úplnou stabilitu cen?	155
O pohádkových planetách	
aneb Nejsou bankovky a mince prvním vynálezem, který je na obtíž?	163
O odporných vraždách	
aneb Jak a proč ČNB po pandemii utekla celému zbytku světa?	167
O podorlických chaloupkách	
aneb Jak s námi může ČNB mluvit?	173
O jednoduchých cihlách	
aneb Co stálo za supervysokou českou inflací roku 2022?	177
O ostudných kabátech	
aneb Kdy má centrální banka sahat na kurz koruny?	183
O přebytečných končetinách	
aneb Byly devizové intervence ČNB od května 2022 dobrým nápadem?	191
O drahých vstupenkách	
aneb Na co všechno má dopad změna kurzu koruny?	199

O nevhledných kolotočích	
aneb Co když ekonomika přestane koruně věřit?	205
O omylných doktorech	
aneb Jak investoři posuzují důvěryhodnost měn?	209
O plíživých emigrantech	
aneb Je postupná euroizace české ekonomiky problém?	215
O dalekých cestách	
aneb Investuje ČNB zbytečně opatrně?	221
O oškubaných kurech	
aneb Proč ČNB svými mamutími devizovými rezervami nepodpoří státní rozpočet?	225
O nesmrtelných dluzích	
aneb Je ČNB z nás všech tím nejhorším hospodářem?	229
O nedobytných sklepech	
aneb Proč má ČNB nakoupeno tak málo zlata?	233
O nevylučitelných nerivalech	
aneb Proč a jak má stát zasahovat do ekonomiky?	239
O supersložitých matrjoškách	
aneb Co se rozumí státem?	247
O věčných nespokojencích	
aneb Kde stát bere peníze?	255
O hledáčích sádla	
aneb Kde se dá ve státním rozpočtu šetřit?	261
O hurá čistkách	
aneb Je úředníků moc?	265
O dobrosrdečných zbojnicích	
aneb Co by mělo být brzdou vládního zadlužování?	269
O žízňivých motoristech	
aneb Jaký je skutečný stav veřejné kasy?	273
O plážových bitkách	
aneb Proč byl premiér Fiala makroekonomickým zklamáním?	277
O adresných kávovarech	
aneb Jak má stát finančně pomáhat domácnostem?	283

O krásných ideálech	
aneb V čem byla daň z neočekávaných zisků nastavena špatně?	291
O spálených prstech	
aneb Jak to vypadá, když zbankrotuje stát?	297
O fiskálních kouzelnících	
aneb Může vláda tvrdit, že šetří, a přitom vesele utrácet?	301
O zlynčovaných pumpařích	
aneb Jsme všichni nepřijatelně hamižní?	307
Slovníček pojmů a zkratk	313

ÚVOD

Knížka, kterou držíte v ruce, v žádném případě není pokusem o převyprávění učebnic ekonomie. Její cíl je mnohem skromnější: nabídnout širší veřejnosti odpovědi na některé z otázek, které při sledování médií, podcastů nebo debat na sociálních sítích asi občas napadnou každého z nás.

Čtenářův čas, pozornost a zájem jsou věci velmi vzácné, a proto jsem se snažil formulovat odpovědi stručně, do krátkých textů, z nichž každý lze slupnout na jedno přečtení jako jakousi ekonomickou jednohubku. Na mnoha místech je stručnosti dosaženo za cenu jistě nepřesnosti, u které by mnohý ekonomický expert jistě trpěl; tato knížka je ovšem psána spíš pro širokou veřejnost.

Některé popisované principy a jevy jsou poněkud složitější a vyžadují, aby byly vysvětleny postupně, po krocích. Prosím tudíž čtenáře o jistou trpělivost: věc, která se může zdát zprvu nesrozumitelná, se možná vyjasní později.

Odpovědi na jednotlivé otázky jsou psány, pokud možno, jako samostatné, ucelené texty. Každý se zaměřuje na jisté úzké téma, nicméně s nezbytným zasazením do širších souvislostí. Aby nebylo nutno čtenáře odkazovat „učebnicovým stylem“ na jiná místa knížky, jsou některé klíčové principy a jevy vylíčeny opakovaně na více místech – pokaždé ale v trochu jiném detailu a jinými slovy, což by mohlo zlepšit jejich pochopení a uchování v čtenářově paměti.

Texty jsou často doprovázeny boxy, které obvykle přinášejí doplňující informace jako třeba konkrétní příklady nebo citace zákonů.

Všechny odpovědi podávám ze svého osobního pohledu, jak věcem rozumím já. Některé ze základních ekonomických otázek jsou předmětem přetrvávajících sporů, a v takových případech žádná jedna všeobecně přijímaná odpověď ani nemusí existovat.

Co se týče výběru témat, nejvíc prostoru jsem zcela záměrně dal centrální bance a její měnové politice – samozřejmě se zaměřením na Českou národní banku (ČNB). Mezi ekonomickými tématy, která se v českém veřejném prostoru často objevují, je toto téma podle mého soudu nejhůř proniknutelné, a tudíž u něj nejvíc hrozí vznik různých nedorozumění a nepravdivých mýtů.

Část textů je sice zaměřena na hodně konkrétní témata, nicméně hlavní přínos vidím vždycky v obecnějších principech, které při rozboru těchto konkrétních témat vyplouvají na povrch.

Tučným písmem jsou zvýrazněny některé vybrané klíčové pojmy, u nichž čtenáři navrhuji, aby si zkusil zapamatovat jejich význam; ten je pro přehlednost znova shrnut ve slovníčku pojmů a zkratek na konci knížky.

Mé velké poděkování za pomoc při psaní různých částí této knížky si zaslouží Martin Houšteký, Alena Koubová, Tomáš Kozelský, Martin Mandel a Martin Peřina; za péči o můj rukopis redaktorky nakladatelství Grada Šárka Kratochvílová, Kateřina Patková a Alexandra Skálová; za velkou shovívavost pak moje žena Míša.

O ZOUFALÝCH KOMINÍCÍCH

aneb

**K čemu jsou ekonomice
dobré peníze?**

Turisté, kteří dorazí na jihoasijský ostrov Bali, bývají často zaskočeni zvláštním druhem kriminality: tamní makakové jim rádi kradou mobily nebo sluneční brýle. Následně pak jako drsní obchodníci v klidu očekávají standardní ekonomickou transakci: rádi by vrátili ukradenou věc majiteli výměnou za něco k snědku.

Vědci zjistili prvky podobného obchodování i u jiných zvířat. Vždy jde ale jen o směnný obchod neboli **barter** (zboží/služba za zboží/službu) bez využití peněz. Tím, že zvířata nejsou schopna se dohodnout na používání peněz, se ovšem připravují o velký kus efektivnosti svých obchodů, a tedy o velký kus blahobytu.

Peníze totiž obchodování nesmírně usnadňují; ekonomové rádi mluví o tom, že peníze ekonomice snižují její **transakční náklady** (náklady na samotné obchodování – kolik peněz, času, námahy, nervů a podobně stojí obě strany dohromady, aby spolu vůbec mohly danou transakci provést).

Tento přínos peněz je dán tím, že se dají využívat konkrétně jako **prostředek směny** a jako **účetní jednotka**. A kromě toho, že těmito dvěma způsoby snižují transakční náklady, jsou peníze pro ekonomiku užitečné taky tím, že se dají využívat jako **uchovatel hodnoty**. Pojďme si tyto tři funkce peněz trochu víc vysvětlit.

PENÍZE JAKO PROSTŘEDEK SMĚNY

Peníze snižují transakční náklady tím, že usnadňují směnu. Usnadňují ji především tím, že jsou jakýmsi „univerzálním zbožím“, které bez okolků přijme každý (protože ví, že toto zboží od něj při příští směně zase snadno přijme někdo další).

Bez peněz dojde ke směně jen v případech, kdy každá strana transakce nabízí ten konkrétní druh zboží/služby, o který stojí druhá strana. Například pokud si kominík chce v pekárně koupit bochník chleba, ve světě bez peněz musí doufat, že pekárna zrovna uvítá služby kominíka. Pokud namísto toho stojí spíš o mouku, musí kominík nejdřív najít mlynáře, který uvítá kominické služby a zároveň za ně dá mouku, o kterou stojí pekárna. Pokud kominík najde mlynáře nabízejícího správnou mouku, který ale zrovna namísto kominických služeb potřebuje opravit auto, musí nejdřív najít automechanika, který stojí o jeho kominické služby... a tak dále.

Je zjevné, že bez peněz bychom se ihned přesunuli z naší moderní ekonomiky do noční můry – ekonomiky, kde většinu času trávíme tím, že k potřebné transakci pracně skládáme řetězec potřebných doprovodných transakcí. Poskládání celého tohoto řetězce by u spousty transakcí bylo extrémně zdoluhavé, zejména v dnešní době, kdy většina z nás spoléhá na velmi silnou specializaci, takže každý z nás je schopen za to, co zrovna potřebujeme koupit, nabídnout jen velmi omezený okruh zboží/služeb.

Z podobného soudku je například i výhoda, že díky snadné přenosnosti peněz můžeme mít určitou částku pořád u sebe, a tím pádem jsme připraveni udělat směnu (nákup) i ve chvíli, kdy jsme to původně ani nečekali.

Abyste peníze mohly dobře hrát roli prostředku směny, musejí být jejich jednotlivé kusy snadno přenositelné (tedy lehké, skladné, trvanlivé) a špatně napodobitelné (aby si je nemohl každý jen tak dovyrobiť podle potřeby). Jejich kusy s nejmenší hodnotou navíc musejí mít dostatečně nízkou hodnotu tak, aby za jeden takový kus bylo možno koupit i jednotky zboží/služeb s poměrně nízkou hodnotou. Je asi jasné, jaké nastávají problémy, když i ten nejnižší hodnocený kus peněz má tak vysokou hodnotu, že odpovídá třeba deseti rohlíkům.

PENÍZE JAKO ÚČETNÍ JEDNOTKA

Peníze usnadňují směnu (a tedy snižují transakční náklady) taky tím, že se používají k vyjádření „účetní“ hodnoty různých zboží/služeb.

Nebýt peněz, každý výrobce nebo obchodník by mohl používat jiné účetní jednotky: prodavač hrnců by mohl své ceny uvádět v desítkách vařeček, zatímco výrobce aut by mohl hodnotu každého vozu vyjadřovat třeba ve volech.

Díky penězům v roli účetní jednotky je proto mnohem snazší porovnávání cen různých konkrétních zboží/služeb navzájem. Pokud se rozhodujeme mezi nákupem ultra chytré plazmové televize a špičkového gramofonu, posouzení nákladnosti obou variant bude o dost lehčí v korunách, než když cena televize bude stanovena v litrech plnotučného trvanlivého mléka a cena gramofonu v hodinách středně tvrdé thajské masáže.

A pokud bychom zkoumali, který prodejce nabízí zmíněnou televizi nejlevněji, pramálo nám pomůže, když první prodejce vyjadřuje ceny v litrech plnotučného trvanlivého mléka, zatímco druhý srovnávaný prodejce v litrech kefiru.

PENÍZE JAKO UCHOVATEL HODNOTY

Třetí základní výhoda peněz je v tom, že do nich lze „uložit hodnotu“. Například pokud se živíte jako pekař a za prodej pečiva jste dnes utržili víc peněz, než kolik momentálně potřebujete pro svoje útraty, můžete si takto vzniklý peněžní přebytek (hodnotu objemu zboží/služeb, kterou lze za něj koupit) nechat a utratit ho později.

Pro tento manévr je samozřejmě možné namísto peněz použít jako uchovatel hodnoty i něco jiného (pokud je to dostatečně trvanlivé a dobře se to chrání před zloději). Zda jsou vhodným uchovatelem hodnoty právě peníze, záleží na situaci:

- V době **inlace** (růstu cen většiny druhů zboží/služeb) je lepší se jakýchkoliv přebytečných peněz zbavit, protože ztrácejí reálnou hodnotu; za takové situace tedy uchovávají hodnotu špatně.
- V době **deflace** (kdy většina druhů zboží/služeb zlevňuje) jsou peníze nejlepším uchovatelem hodnoty; v nich zachycená hodnota je nejenže zachována, ale dokonce v čase roste.

NEJSLAVNĚJŠÍ HYPERINFLACE

V učebnicích ekonomie je nejoblíbenějším historickým příkladem hyperinflace ta německá v letech 1922–1923. Svého vrcholu dosáhla v listopadu 1923, kdy se ceny zvyšovaly na dvojnásobek během každých několika málo dní. Německá centrální banka tou dobou vydávala bankovky s nejvyšší hodnotou úctyhodných 100 000 000 000 000 (slovy sto tisíc miliard) říšských marek.

V této smutné soutěži ale Němci první místo nemají. Tím se mohou „chlubit“ Maďaři. Jejich hyperinflace v létě 1946 byla oproti té německé ještě daleko vyšší.

PENÍZE POMÁHAJÍ PROSPERITĚ

Schopnost peněz usnadňovat transakce má dalekosáhlé dopady. Vzájemné vyměňování různých druhů zboží/služeb, které každý z nás produkuje, je totiž nepříjemným vedlejším důsledkem jevu velmi vítaného – dělby práce.

Dělbá práce umožňuje členům dané ekonomiky (ať je to malá usedlost, nebo celosvětová ekonomika), aby se specializovali, a tedy aby nabývali specializované znalosti, dovednosti a zkušenosti, vyvíjeli potřebné specializované technologie, budovali si mezi sebou specifické oborové kontakty a podobně; výsledkem toho všeho je, že díky dělbě práce se efektivnost produkce zboží/služeb zvyšuje.

Čím je vyměňování vyprodukovaných druhů zboží/služeb pro členy ekonomiky díky penězům jednodušší, tím je pro danou ekonomiku dělba práce lákavější; a tím je tato komunita efektivnější. A tedy si může užívat většího blahobytu.

Zkrátka peníze jsou ekonomice dobré tím, že posilují dělbu práce, a tudíž ekonomice pomáhají prosperovat.

O ZÁHADNÝCH VĚŠTBÁCH

aneb

Na co máme centrální banku?

Centrální banku má dnes každý civilizovaný stát, ba i většina těch necivilizovaných. Asi tedy půjde o užitečnou instituci. V čem může být užitečná?

Centrální banky mívají obvykle hned několik důležitých úkolů. V různých zemích se tyto úkoly liší, ale jeden je většinou z nich společný – hlídat sílu poptávky v ekonomice. Přesněji řečeno pečovat o to, aby v ekonomice (vzhledem k jejímu momentálnímu stavu a vyhlídkám) nebylo poptávky ani moc, ani málo, nýbrž tak akorát – tolik, kolik je zrovna potřeba. Tato péče se označuje jako **měnová politika**.

Abyste centrální banky mohly provádět měnovou politiku, mají ze zákona právo dělat některé věci, které nikdo jiný dělat nesmí. Přesto mají na objem peněz v ekonomice jen nepřímý vliv, zatímco ostatní hráči – domácnosti, firmy, vlády a banky – mají na objem peněz vliv přímý. O tom, kolik bude v ekonomice peněz, si tedy ekonomika rozhoduje sama; centrální banka ale má na toto rozhodování a taky na sílu poptávky zásadní vliv, a to skrze svou schopnost ovlivňovat výši úrokových sazeb.

V předchozích odstavcích jsme navrhli řadu poněkud záhadných prohlášení, která si v ničem nezadají s výrokem slavné věštkyňy Jolandy „Hodně budeš někde“. Vyžadují tedy důkladné vysvětlení. To najdete na dalších stránkách.

Nejdřív ale shrňme celou logiku měnové politiky do těchto základních bodů:

- Ekonomika je soubojem poptávky a nabídky. Je-li poptávka silnější nebo slabší než normální produkční kapacita nabídky, je ekonomika v nerovnováze.
- Ekonomika se dostává do nerovnováhy obvykle v důsledku nějakého šoku.
- Pomocí změn v cenách se ekonomika dokáže vrátit do rovnováhy sama.
- Odchylky ekonomiky od rovnováhy jsou pro ekonomiku drahé. Čím větší nebo delší je odchylka, tím je pro ekonomiku dražší.
- Pokud je ekonomika v nerovnováze, centrální banka může svou měnovou politikou upravit sílu poptávky tak, aby se ekonomika dostala zpátky do rovnováhy. Za přispění dobře vykonávané měnové politiky mohou být takové odchylky menší a kratší, a tedy méně nákladné.

- Pro ekonomiku je ovšem nákladná taky výrazná inflace nebo deflace. Vedle rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou tak mívá měnová politika za úkol udržovat inflaci poblíž žádoucí (velmi nízké) hodnoty označované jako inflační cíl.
- Do objemu peněz, který má poptávka pro nákupy k dispozici, se počítá nejen hotovost, ale i vklady v bankách.
- Kdyby byla centrální banka jedinou bankou v ekonomice, měla by množství poptávkou držených peněz plně pod kontrolou.
- V moderních ekonomikách však většinu peněz používaných poptávkou vytvářejí ostatní (tedy necentrální) banky a centrální banka je v tom usměrňuje jen nepřímo, stanovováním úrokových sazeb.
- Právě úrokové sazby jsou klíčovým nástrojem, kterým centrální banky ovlivňují nejen množství peněz v rukou poptávky, ale hlavně její kupní sílu (což není totéž) – a to ve snaze držet ekonomiku blízko rovnováhy a inflaci blízko inflačního cíle.